

Скриль С. А.

*кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри загальноюридичних дисциплін
Херсонського економічно-правового інституту*

ПОЛІТИЧНІ РЕФОРМИ В БОЛГАРІЇ ТА РУМУНІЇ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. У статті розглянуті особливості трансформації політичних систем Болгарії та Румунії в період розпаду «соціалістичного табору» та розширення Європейського Союзу. Досліджуються тенденції реформування конституційного законодавства, а також інституційні зміни, пов'язані з політичними реформами.

Ключові слова: політична система, конституційна реформа, демократичний транзит, політичні інститути, Європейський Союз, інтеграція.

Закономірності розпаду «соціалістичного табору» в Європі на початку 90-х років ХХ століття обумовили необхідність проведення системних політичних, економічних та соціальних реформ у посткомуністичних країнах. Теоретичним фундаментом демократичних трансформацій у державах Східної Європи стали концепції модернізації, прихильники яких наполягали на першочерговій важливості соціально-економічних чи структурних факторів для демократизації політичного режиму. Але, слід зазначити, що будь-які реформи передбачають створення нової нормативно-правової основи, в першу чергу — конституційної. Саме конституційні норми визначають засади функціонування політичної, економічної та соціальної систем. Тому прийняття нових конституцій у посткомуністичних країнах є важливою передумовою результативності демократичного транзиту. При цьому зміст конституцій повинен відповідати певним нормативним стандартам та цінностям Західної цивілізації. До таких стандартів та цінностей відносяться: повага до прав людини, визнання та ефективний судовий захист приватної власності, державне забезпечення гідного та безпечного соціального існування особистості, прозорість та справедливість виборчих процедур, гарантії прав національних, лінгвістичних меншин, заборона дискримінації та ін. Крім того, важливим інструментом демократичних трансформацій виступають оновлені політичні інститути, які мають адаптувати «конституційну матерію» до національних і культурних особливостей конкретного суспільства.

Актуальність дослідження оновлення конституційних норм та політичних інститутів в державах

Східної Європи наприкінці ХХ століття та в період набуття ними повноцінного членства в ЄС полягає в необхідності використання досвіду цих країн при проведенні комплексних політичних реформ в Україні, яка на теперішній час значно відстала від колишніх членів «соціалістичного табору» в процесах демократизації політичної системи. Адже саме демократизація політичної системи є однією із передумов майбутньої інтеграції України в Європейське співтовариство. Поетапне розширення Європейського Союзу об'єктивно призводить до трансформації «європейського простору» — зміні орієнтирів політичного, соціально-економічного та ідеологічного розвитку держав Співтовариства. Політичні системи країн Європи стають все більш відкритими для впливу інститутів Європейського Союзу та менш самостійними. Фактично національні конституційні норми держав-учасниць ЄС трансформуються у напрямку адаптації до вимог первинного, вторинного права Співтовариства, а також до прецедентної практики Суду ЄС та Європейського Суду з прав людини. Важливим орієнтиром розвитку нормативної основи функціонування політичних систем держав-учасниць ЄС виступають Копенгагенські критерії вступу в Співтовариство. До них належать: стабільність установ, які гарантують демократію, верховенство права, право людини на повагу і захист меншин, існування діючої ринкової економіки. Набуття чинності Лісабонським договором у 2009 р. ще в більшій мірі потребує прийняття державами Європейського Союзу єдиних стандартів політичного розвитку.

Як зазначає Д.Златопольських, в умовах розширення Європейського Союзу на схід, спільним для всіх країн регіону виступає прискорення процесу трансформації влади із національної держави у транснаціональні мегаструктури, політичні центри та наднаціональні органи [1, с.7].

Проблематика демократичного транзиту досліджувалась З. Бжезинським, С. Хантингтоном, С. Ліпсетом, Г. Алмондом та ін.

Конституційні зміни у контексті політичних реформ в державах Східної Європи аналізуються в працях О. Мироненка, М. Орзіха, Ю. Тодики, В. Шаповала та ін.

Конституція Народної Республіки Болгарія 1971р., одна із самих стабільних (без будь-яких змін і доповнень) діяла і на протязі 1980років. У цей час склалась наступна політична система: Болгарська комуністична партія (БКП) — Народні Збори — Державна Рада — Рада Міністрів — місцеві народні ради та сформовані ними виконавчі комітети — прокуратура. Але навіть стабільність конституції не стала перепоною на шляху радикальних політичних змін [2]. Фактично проводити політичні та економічні реформи на основі положень соціалістичної за змістом конституції було неможливо. Так у главі 2 конституції, присвяченої соціально-економічному устрою, зазначалось, що головною опорою держави у розвитку народного господарства виступає народна власність. Приватні монопольні угоди та об'єднання, картелі та концерни забороняються. Конституція 1971 р. нормативно гарантувала узурпацію політичної влади Болгарською комуністичною партією та Державною Радою, які були поставлені над всіма органами держави.

Аналізуючи політичні процеси у державах Центральної та Східної Європи, В. Бурдяк зазначає, що соціалістичну Болгарію зазвичай вважали пасивною, єдиною країною, в якій не було криз у взаєминах з СРСР. 35-річне правління Т. Живкова призвело до майже повної політичної іммобільності громадян. СРСР постійно підтримував Болгарію, значно потужніше, ніж інші держави ЦСЄ. У 70-80-х роках тісні економічні та політичні зв'язки НРБ з СРСР гальмували всі антиурядові настрої, невдоволення режимом і в країні не було досвіду боротьби з ним. Упродовж десятиліть болгари покійно сприймали політичну реальність і не виявляли протестів чи опозиційної політичної активності, як громадяни інших країн ЦСЄ. Тут не було жодного повстання, заколоту, бунту, політичного страйку чи студентської демонстрації. Розвиткові перебудовних процесів у країні заважав консерватизм Т.Живкова і партійної номенклатури БКП[3].

На парламентських виборах 1990р. перемогу одержав опозиційний до правлячої партії Союз Демократичних Сил(СДС), за ініціативою якого у 1991р. була скликана Велика Народна Рада з метою ухвалення нової Конституції.

Нова Конституція нормативно закріпила основні засади функціонування політичної та економічної систем болгарської держави. У нормі статті 1 конституції Болгарія визначається як парламентська республіка, народ визнається основним джерелом влади. Припис статті 8 утворює принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Інші норми Основного Закону регламентують демократичні процедури проведення виборів, загальнонаціональних та

місцевих референдумів (стаття 10), декларують принцип політичного плюралізму в якості основи політичного життя (стаття 11) [4]. Перелічені норми свідчать про утвердження на конституційному рівні загальних передумов для проведення системних політико-правових реформ у відповідності із європейськими стандартами та цінностями. Вагомим внеском у демократизацію суспільства став Закон про політичні партії, який врегулював порядок їх організації, діяльності, правовий статус, мету, принципи внутрішньої структури, процедури участі у виборах. Конституція 1991 р. визнала партії елементом політичної системи. На початку 1990-х рр. кількість політичних партій дійшла до 200.

Крім того, конституційні положення затвердили основи функціонування економічної системи держави: гарантії і захист права власності (стаття 17), створення умов для підприємницької діяльності, стимулювання національних та іноземних інвестицій (стаття 19)[4]. Вказані норми повністю імплементують та відтворюють на рівні національного законодавства загальноєвропейські принципи сталого розвитку ліберальної ринкової економічної моделі. Керуючись цими принципами, болгари запровадили раціонально-прагматичний підхід до лібералізації економіки, приватизації державної власності і досягненні макроекономічної стабілізації.

Соціалістична модель політичної системи Румунії будувалась на основі Конституції 1965 року з наступними численними змінами та доповненнями. Юридично конституція закріплювала класичну узурпаторську комуно-партократичну республіку та забороняла політичний плюралізм, діяльність будь-якої ефективної політичної опозиції, ринкові економічні відносини у суспільстві. За таких умов, а також зважаючи на диктаторські методи правління лідера Румунської комуністичної партії, Голови Державної Ради та Президента СРР Н. Чаушеску, наприкінці 80-х років внутрішня ситуація у державі загострювалась. Криза завершилась поваленням комуністичного режиму, арештом та стратою Н. Чаушеску та його дружини. На початку 90-х років Румунія синхронно з іншими державами Східної Європи стала на шлях демократичного транзиту.

Конституція Румунії прийнята 21 листопада 1991 р. Установчими зборами та схвалена на референдумі 7 грудня 1991 р. За своєю структурою, змістом її положень, сутнісним характеристикам, румунська конституція являє собою типовий для багатьох постсоціалістичних держав Основний закон «покоління конституційного модерну». Він закріплює відхід від тоталітаризму та етатизму, перехід на демократичний шлях розвитку. На зміст

конституції певний вплив мала французька доктрина конституційного права, що відображає загальну тенденцію домінування романських правових теорій на постсоціалістичному просторі.

Норми конституції закріпили ліберально-ринкову економічну систему, створивши юридичні передумови реформування відносин власності, підприємництва в напрямку стандартів Європейського Союзу. Незважаючи на те, що Конституція Румунії 1991 р. випереджала у часі прийняття Копенгагенських критеріїв членства у ЄС, її норми за своїм змістом майже повністю віддзеркалюють європейські конституційні стандарти.

Основні напрямки конституційних реформ, що проводились у Болгарії та Румунії на початку 90-х років ХХ століття і по теперішній час, виражені в наступному:

1. В конституційних нормах втілилися ліберально-демократичні ідеали і цінності. Проголошений курс на створення демократичної, соціальної та правової держави. Нормативно утверджений механізм розділу влади.

2. Встановлені параметри нового постсоціалістичного ладу, який відповідає європейській традиції, і утвердився у державах Західної Європи (ринкове господарство, різноманіття форм власності, підтримка конкуренції, свободи економічної діяльності та ін.).

3. Закріплені положення про політичний, ідеологічний плюралізм та багатопартійність. У всіх державах Східної Європи утвердилася багатопартійна політична система.

4. Визнаний принцип поваги та забезпечення прав і свобод громадян. Обмеження прав і свобод можливе тільки на підставі конституційних і законодавчих норм.

5. Встановлена республіканська форма правління та обрана унітарна форма державного устрою [5, с.303].

Названі конституційні засади функціонування політичної, економічної та правової систем у державах Східної Європи, зокрема у Болгарії та Румунії, стали важливим та дієвим двигуном розвитку цих країн в межах локальної європейської цивілізації у напрямку інтеграції в Європейський Союз.

Література

1. Нові конституції країн Східної Європи та Азії: Збірник конституцій/ під ред. Д.Л.Златопольських.- К., 1996 — 506с.
2. Мироненко А. Конституционная юстиция на рубеже тысячелетий/ А. Мироненко// Закон и бизнес. — 2007. — №1. — с.19.
3. Бурдяк В.І.Політичні трансформаційні процеси в Болгарії у посткомуністичний період. — К., 2010 — 56с.
4. Конституции зарубежных государств: Учебное пособие / под ред. В.В. Маклакова. — М., 2009 — 572с.
5. Конституционное право зарубежных стран / под ред. А.В. Манько. — М., 2004 — 734с.

Скрыль С.А. Политические реформы в Болгарии и Румынии в условиях интеграции в Европейский Союз. — Статья.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности трансформации политических систем Болгарии и Румынии в период распада «социалистического лагеря» и расширения Европейского Союза. Исследуются тенденции реформирования конституционного законодательства, а также институционные изменения, связанные с политическими реформами.

Ключевые слова: политическая система, конституционная реформа, демократический транзит, политические институты, Европейский Союз, интеграция.

Scryl S.A. Political reforms in Bulgaria and Romania for European integration. — The Article.

Summary. The article overviews specific characteristics of the transformation of political systems in Bulgaria and Romania during the collapse of the «socialistic camp» and the expansion of the European Union, There are being discussed both tendencies of the reformation of constitutional legislation and insttutional changes connected with political reforms.

Key words: political system, constitutional reform, democratic transit, political institutions, European Union, integration,